

DIÁLOGOS INTERNACIONAIS HUMBOLDT 2024
28 de maio de 2024

A Europa de Humboldt e a cuestión escravista

Luís Alonso Álvarez
Universidade da Coruña

Táboa

- 1. Humboldt e a escravitude
- 2. A Europa do escravismo
- 3. Galicia e a trata de escravizados

1. Humboldt e a escravitude

- Moitas referencias á escravitude na súa obra
 - *Diario da Habana 1802* (tema fundamental: sen criticar abertamente)
 - *Ensaio político sobre a illa de Cuba*: un capítulo (crítica moral): “A escravitude é, sen dubida, o meirande de todos os males que teñen lacerado á humanidade”, Humboldt (1827): en plena expansión do comercio escravista decimonónico
- Dende unha perspectiva máis cuantitativa, a palabra escravitude ou derivadas figuran
 - 340 veces no *Ensaio político*
 - 200 veces no *Diario de la Habana*
- Que estaba a suceder na Europa da súa época?

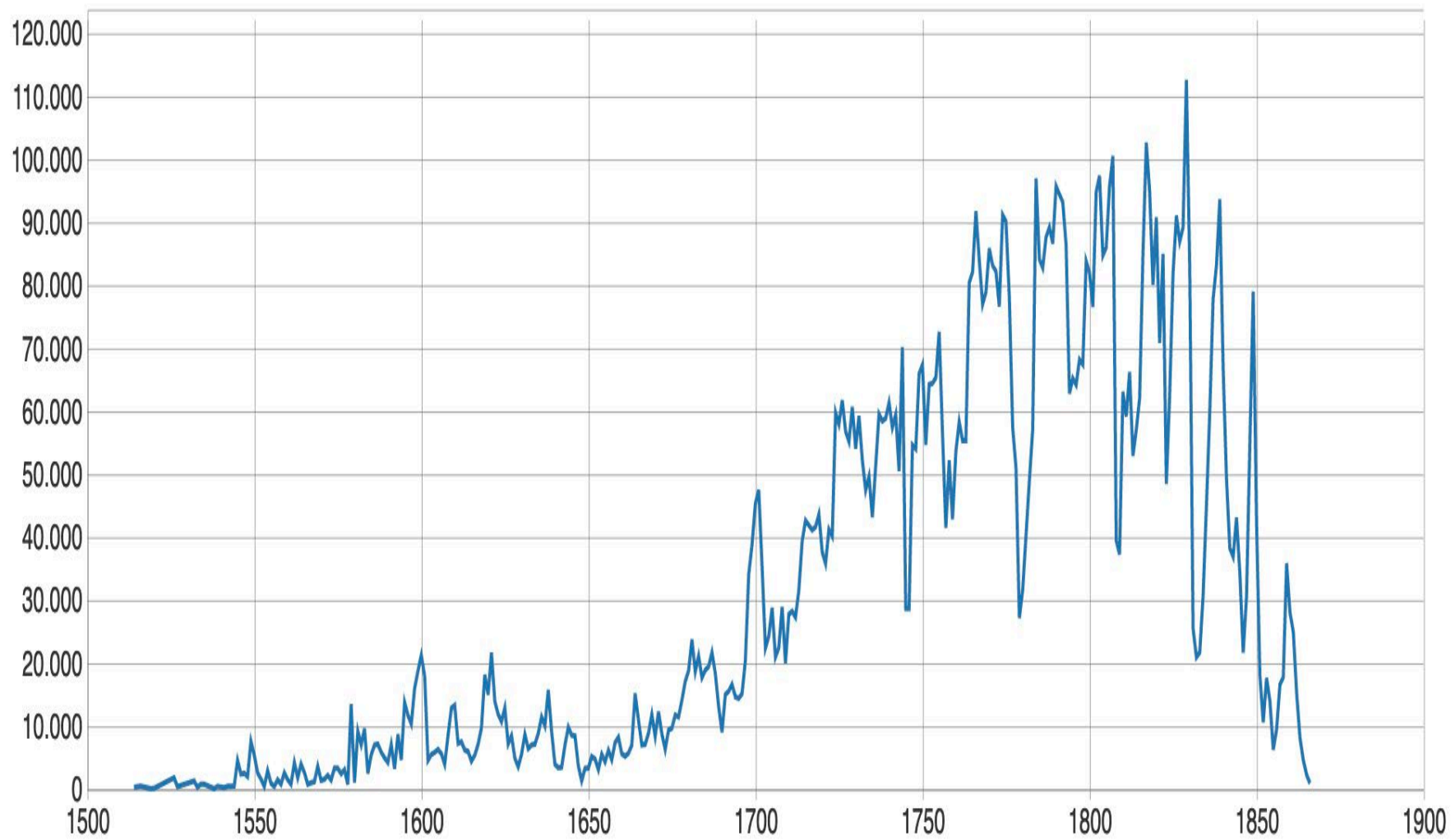
Táboa

- 1. Humboldt e a escravitude
- 2. A Europa do escravismo
- 3. Galicia e a trata de escravizados

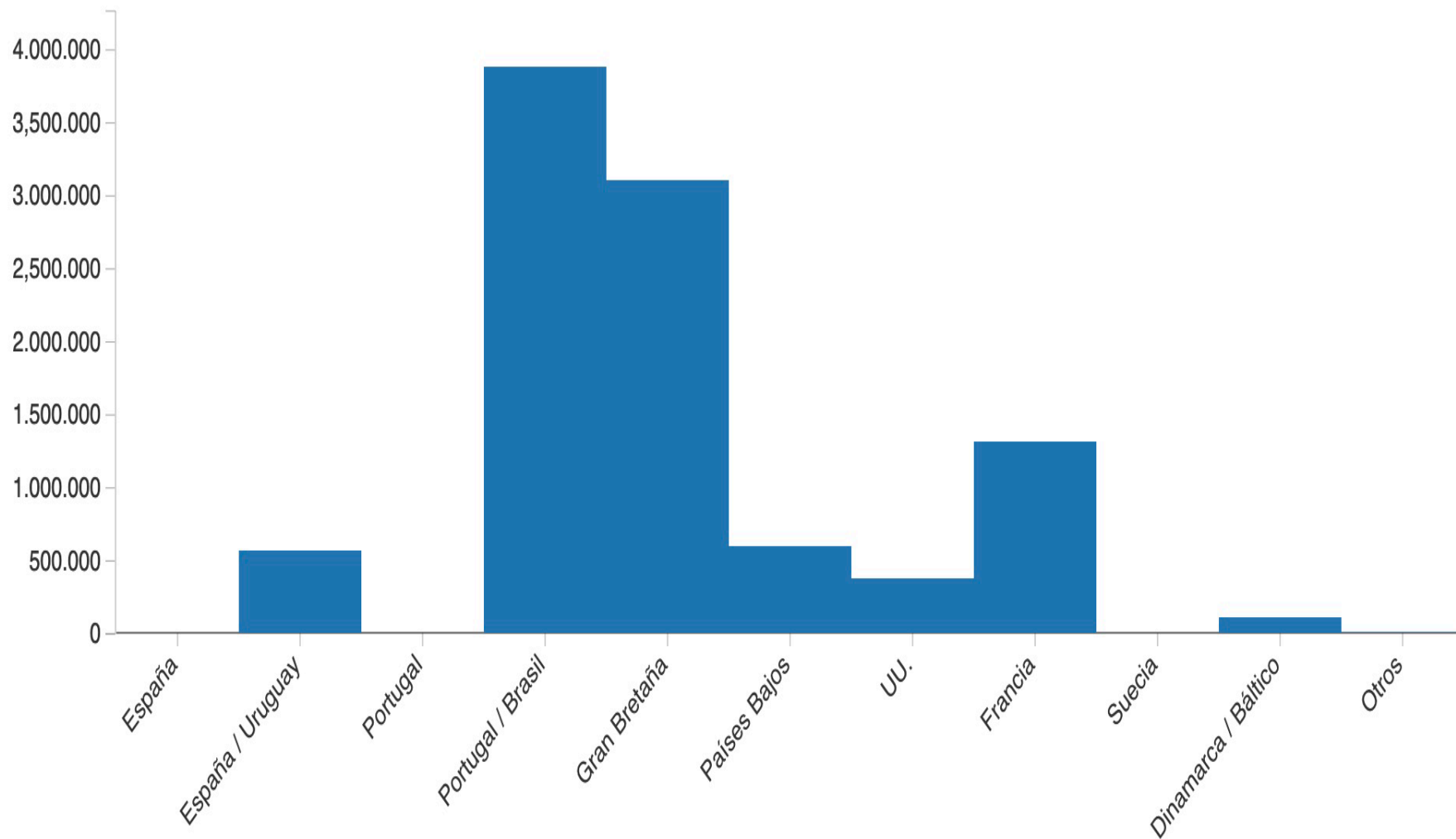
2. A Europa do escravismo (1)

- A GB: unha grande potencia esclavista no século XVIII
 - O boom escravista británico (gráficos)
 - Que hai detrás?
 - Os escravos traballaban nas colonias do Caribe
 - Cultivan produtos como azucre, te, café, tabaco e algodón
 - De seren produtos para as elites europeas, convértense en recursos de consumo universal (efecto *trickle down*)
 - As Sugar Islands son as colonias máis rentábeis (5 veces máis que Canadá e as 13 Colonias americanas)
 - Todo esto permitiu o gran crecemento da economía británica: seguros, banca, industria (polémica académica). Implicación da propia Coroa como accionista

Número total de esclavos embarcados

Número total de esclavos embarcados

2. A Europa do escravismo (2)

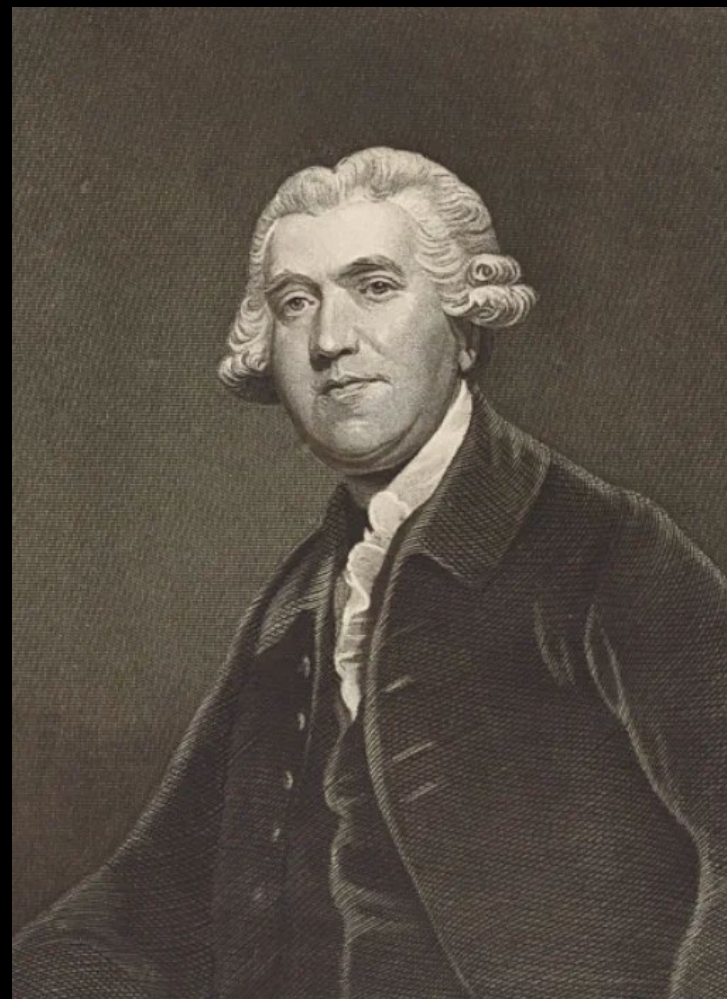
- Ao tempo, a GB lidera a oposición ao sistema escravista
 - A sociedade civil mantén dende antigo a oposición á escravitude (movementos cuáquero e evanxelista)
 - Cara finais do s. XVIII crease o Comité para a Abolición da Trata de Escravos ⓘ
 - Fundada polo médico Granville Sharp, o estudante Thomas Clarkson. Incluía a parlamentarios (William Wilberforce) e empresarios (Josiah Wedwood) ⓘ
 - Créanse comités locais en moitas cidades e vilas y convértese en un movemento popular. 60 mil firmas ao Parlamento, negativa e boicot fiminino ao azúcre
 - Crearon estado de opinión ata que condicionou un debate parlamentario que prohibiu a trata de escravizados en 1807
 - Pero nese intre, o maior mercado de produtos ingleses estaba xa en Asia, non en América (USA, Canadá e as Sugar Islands)
 - A GB tentará extender a súa política ao resto de estados europeos (Congreso de Viena, 1814)

T O T H E P U B L I C.

Sentiments of humanity will naturally lead every feeling heart to alleviate the distresses of our fellow creatures. The most hardened perhaps cannot survey the miseries to which the Natives of the coast of Africa are subjected, without emotion, till self-interest has stifled the calls of Justice and Conscience. The wretchedness of so great a portion of mankind has led many well disposed persons in England to endeavour to relieve their sufferings; and a Gentleman who distinguished himself, when famine in the 1782 raged in Shetland, by obtaining a very ample subscription in England for the inhabitants, has transmitted the following papers to this country, hoping for its aid and countenance, in contributing to the relief of the Negro Slaves. Although the subscriptions have been pretty liberal in England, yet as the measure is likely to meet with opposition, the assistance of this part of the Kingdom is requested.

Those who incline to aid this laudable undertaking, will please send their subscriptions to ALEXANDER ALISON, Esq; Excise-office, Edinburgh; or to any of the Gentlemen whose names are printed at the end of the Subscription-Paper herewith sent.

Panfleto antiaboliconista británico de 1788

O inventor e emprendedor Josiah Wedgwood deseñou un medallón antiesclavista que finanziau en parte as campañas da Sociedade antiabolicionista.

2. A Europa do escravismo (3)

- O resto de países europeos toman o relevo da GB como provedores de escravos na América
 - Especialmente os reino de España e Portugal
 - Carlos IV firmara una RO en 1789: liberdade de introducción de escravos nas colonias americanas
 - Ata entón dominaba o sistema de *asentos* e *permisos* para abastecer a minaría da prata: os novos produtos esixían máis man de obra escravizada
 - Principiaba unha nova ondada no comercio de escravizados que interrompe a a invasión francesa e se reanuda tralo Congreso de Viena (1814)

2. A Europa do escravismo (4)

- A GB, que lidera a coalición contra Napoleón, convértese nunha potencia abolicionista no Tratado de Viena (1814)
- Forza ás potencias europeas para a loita contra a trata (xenérico), 1815
- Firma tratados específicos con varios países (Portugal, Holanda e o reino de España en 1817)
 - Acórdase a prohibición da trata ao N do ecuador
 - Establécense Comisións Mixtas para xulgar contraventores
 - Creación dunha policía marítima, o Squadron
- Pero isto non acabou coa trata, que acadou un novo pulo: gran parte das potencias continuaron con ela

Táboa

- 1. Humboldt e a escravitude
- 2. A Europa do escravismo
- 3. Galicia e a trata de escravizados

3. Galicia e a trata de escravizados (1)

- As guerras finiseculares paralizaron a actividade económica: a incorporación á trata como recurso para os empresarios
- O Tratado de 1817 deu-llos un duplo argumento
 - Por un lado, proporcionoulles cobertura legal (Sur ecuador)
 - Por outro, deu una grande publicidade ao negocio da trata
- Unha gran parte dos homes de negocios galegos se incorporaron á trata de escravizados
 - Carecen de experiencia: rutas, tripulacións, factorías en África, contactos comerciais
 - O problema se resolve adquirindo estes inputs dos comerciantes británicos retirados da trata

3. Galicia e a trata de escravizados

- Varias fases nesta incorporación
 - De iniciación (1790-1808)
 - De aprendizaxe (1814-1820)
 - De grande expansión (1821-1835)
 - Terminal (1836-1860)

3. Galicia e a trata de escravizados

Etapa de iniciación (1790-1808)

- É unha continuidade da lexislación borbónica de 1789
- Moi poucos barcos e empresas rexistradas, malia ser unha actividade legal (cadro I)
 - Rexístranse 6 expedicións ao África
 - 4 do porto de Vigo, 1 da Coruña e 1 descoñecida
- Entre os vigueses destaca **Buenaventura Marcó del Pont** e entre os coruñeses, **Pedro** e **Ramón Diago**
- Destino Río de la Plata (o mercado exterior máis importante de Galicia)
- Non compran directamente en África: fano no Río de Xaneiro e venden en Montevideo e Buenos Aires
- Os escravos son unha mercadoría máis: non se trata de comercio especializado e desaparece trala invasión francesa

Cadro I. Participación galega no comercio trasatlántico de escravizados, 1800-1808

Ano	Barco	Saída	Destino	Escravos*	Propietarios e/ou armadores
1800	San Buenaventura	[Vigo]	Montevideo	9/8	Buenaventura Marcó del Pont
1800	N.S. de la Concepción	Descoñec.	Buen. Aires	17/16	Antonio de las Cagigas
1802	N.S. del Rosario	[Vigo]	Buen. Aires	40/40	Buenaventura Marcó del Pont
1802	San Francisco de Asís	[A Coruña]	Buen. Aires	29/29	Manuel Diago y otros
1802	Minerva	Vigo	Montevideo	316/282	Buenaventura Marcó del Pont?
1805	Minerva	[Vigo]	Montevideo	105/58	Buenaventura Marcó del Pont?

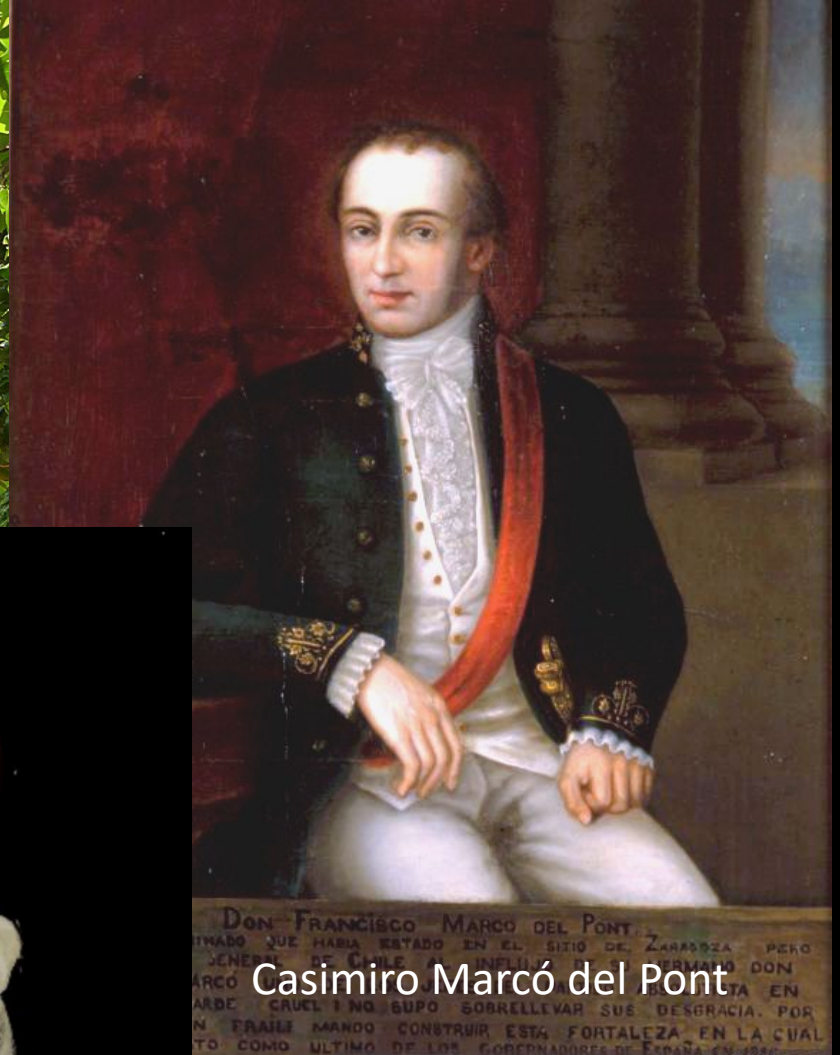
(*) Embarcados/Desembarcados. Fontes: slavevoyages.org; AHPC, legs. 1756, 6622 y 8062-8064; De Studer, 1984, anexos.

Pazo de Pousadouro,
Redondela

Buenaventura Marcó del Pont

Casimiro Marcó del Pont

3. Galicia e a trata de escravizados

Etapa de aprendizaxe(1815-1820)

- Aprenden o oficio de ingleses e franceses
 - Compran barcos da trata (Liverpool) ou novos (Nantes), contratan tripulacións, familiarízanse coas rutas, factores e factorías, firman contratos comerciais, etc.
 - Cadro II
 - O mercado de escravos deixa de ser o Río de la Plata e pasan a ser as Antillas españolas, doadamente Cuba
 - 37 expedicións (31 Habana, 4 Santiago C, 1 USA, 1 Bahía)
 - Empresas con socios cubanos: Costa y Manzanal, Pablo Samá, Zangronis Hnos., Miró y Pié, etc.
 - Destacan os empresarios coruñeses (J.F. Barrié, M. del Adalid, S. Fullós, xeralmente liberáís); e ferroláns (F. Pla)

Cadro II. Participación galega no comercio trasatlántico de escravizados, 1814-1820

Ano	Barco	Salida	Destino	Esclavos*	Propietarios e/ou armadores
1815	Noticioso	A Coruña	Habana	337/283	Pablo Samá y otros
1815	Restauradora	Habana	Stgo. Cuba	167/146	Descoñecido
1816	San José	A Coruña	Habana	357/300	José García Álvarez
1816	Sin Igual	A Coruña	Habana	218/212	Manuel Entralgo y Cía.
1816	La Antonia	Desconoc.	Habana	366/321	J.R. Santos, J.N. de Ezcurdia
1816	Jesús, María y José	A Coruña	Stgo. Cuba	110/99	José M. Pintado, Francisco F. Pla
1816	La Hermosa Rita	[A Coruña]	Stgo. Cuba	255/230	Juan F. Pujana
1816	Halcón** (Restaurador)	Coruña	Habana	391/360	Cuesta, Manzanal Hno.
1816	Alexandro	Habana	Habana	118/106	Francisco M. Cuesta, Pedro Diago
1816	San Juan	Habana	Habana	285/258	Pablo Serra
1816	Mulato Herculino	A Coruña	Habana	380/319	Fco. Romeu/Zangronis, Hno. y Cía.
1816	Mariposa	Santander	Habana	86/72	Fco. Romeu/Zangronis Hno. y Cía.
1816	San Francisco	Habana	Habana	287/260	Pablo Serra
1816	San Pedro	[A Coruña]	Habana	188/169	Juan Francisco Barrié
1816	Noticioso	A Coruña	Habana	423/355	Pablo Samá
1816	Conquistador	Habana	Habana	377/317	Manuel Entralgo y Cía.
1817	San Juan de la Coruña	Habana	Habana	285/258	Pablo Serra
1817	San Pedro	[A Coruña]	Habana	188/169	Pablo Serra
1817	Sin Igual	Habana	USA	399/350	Manuel Entralgo y Co
1817	Jesús, María y José	[Ferrol]	Santiago C.	110/99	Francisco Félix Pla
1817	Gallega	Habana	Habana	80/70	Pedro López
1817	Mariposa	Santander	Habana	86/72	Francisco Romeu/Zangronis
1817	San Francisco	Habana	Habana	287/260	Pablo Serra
1817	Conquistador	Habana	Habana	336/282	Manuel Entralgo

3. Galicia e a trata de escravizados

Etapa de grande expansión (1821-1835)

- A trata convértese en actividade ilegal (Tratado de 1817)
- Pero a ilegalidade estimula e amplía o negocio:
 - o risco encarece os seguros, as tripulacións, o crédito
 - Pero sube o precio final dos escravizados
- Só rexistradas 22 expedicións (fontes incompletas)
- Parte dos empresarios emigran a Cuba para proseguir a trata
- Predominan empresas con socios galegos de Galicia e de Cuba; empregan outros portos; moitas viaxes antes de apostar en África
- Continúan os empresarios anteriores (coruñeses e ferroláns), con novas incorporacións (**Juan Menéndez**)

Cuadro III. Participación gallega en el comercio trasatlántico de esclavos, 1821-1835

Ano	Navío	Saída	Destino	Escravizados	Propietarios e/ou armadores
1821	Herculina	Descoñecido	Habana	434/390	Descoñecido
1824	Segunda Gallega	Habana	Habana	220/210	Descoñecido
1824	Española	Descoñecido	Habana	183/160	Descoñecido
1824	Segunda Gallega	Habana	Habana	292/276	Descoñecido
1828	Primera Gallega	Habana	Habana	284/270	Descoñecido
1824	Teresa	Habana	Habana	273/250	[Juan Menéndez]
1825	Isabel	Habana	Habana	50/49	[Juan Menéndez]
1828	Tránsito	Habana	Habana	307/277	[Juan Menéndez]
1828	Herculina	Descoñecido	Habana	284/270	Descoñecido
1828	Primera Gallega	Habana	Habana	284/270	Descoñecido
1829	Segunda Gallega	Habana	Habana	284/270	Descoñecido
1829	Loreta @ Coruñesa	Descoñecido	Habana	284/270	Descoñecido
1830	Herculina	Descoñecido	Habana	284/270	Descoñecido
1830	Coruñés	Habana	Habana	411/369	[Juan Menéndez]
1830	Segunda Gallega	Habana	Habana	307/277	Descoñecido
1830	Gallega	Descoñecido	Habana	307/277	Descoñecido
1830	Segunda Gallega	Habana	Habana	307/277	Descoñecido
1830	Primera Gallega	Habana	Habana	284/270	Descoñecido
1832	Segunda Gallega	Habana	Habana	307/277	Descoñecido
1832	Segunda Gallega	Habana	Habana	307/277	Descoñecido
1833	Segunda Gallega	Habana	Habana	284/270	Descoñecido
1834	El Volador	Descoñecido	Cuba s/e	490/444	[Juan Menéndez]

3. Galicia e a trata de escravizados

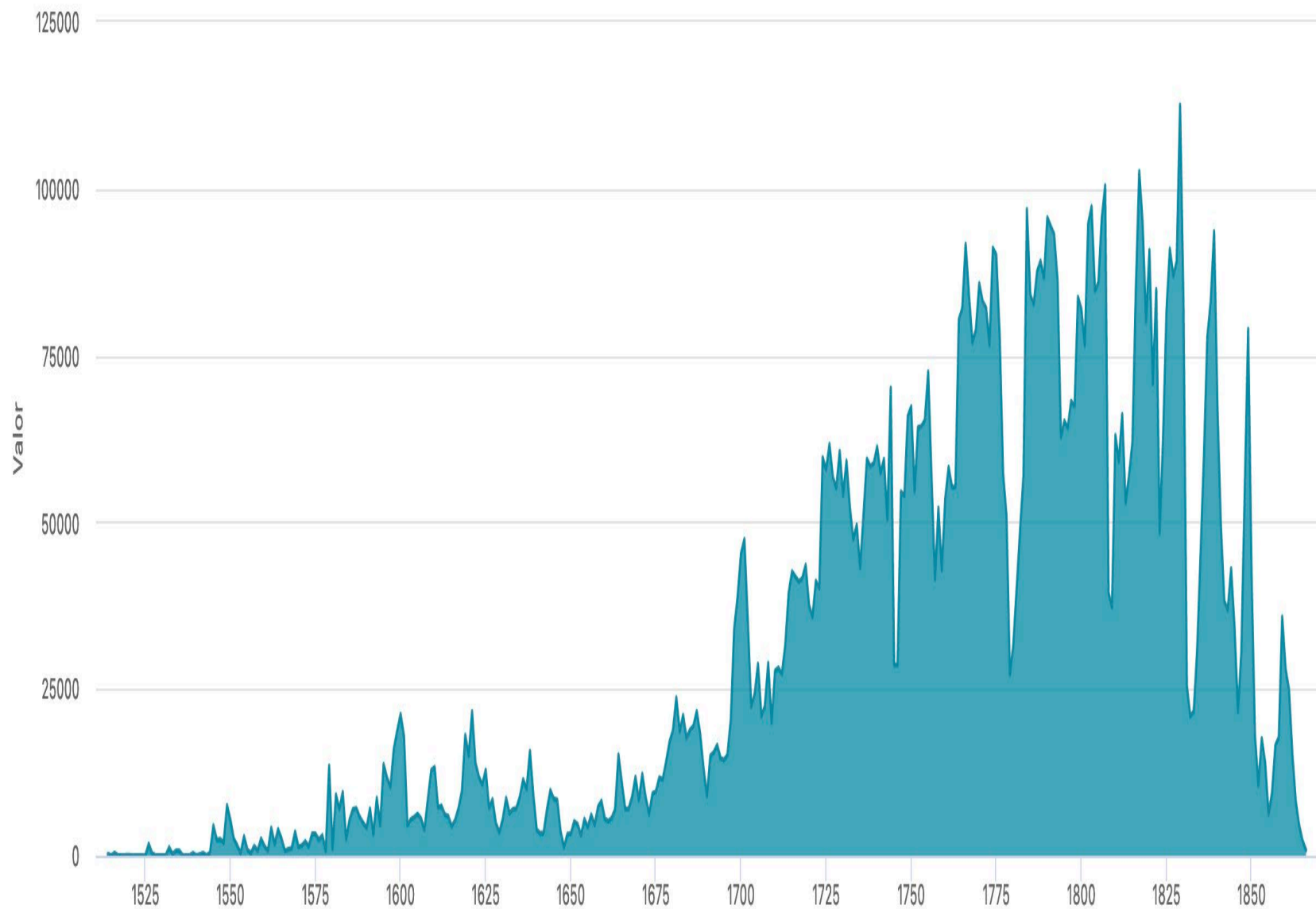
Etapa terminal (1836-1860)

- Fortísima presión dos cónsules británicos na Habana ante o Capitán Xeneral
- Traducida en una lexislación menos permisiva
 - Novo Tratado de 1835 e Leis posteriores a 1845
 - Aplicación código penal aos participantes no tráfico: perda de oportunidades e descenso forte do tráfico
- Ao tempo, principia a desvandada de empresarios
 - Moi poucos traficantes continúan: internacionalización (cadro IV)
 - Algúns afíncanse definitivamente en Cuba: caso dos Diago e parte dos Pla como propietarios de enxeños, banqueiros, navieiros, etc.
 - A maioría retorna a Galicia como indianos
 - Os irmáns Francisco e José Pastor, Juan Menéndez ou Ramón Pla
 - Branquean os negocios: navieiras, sociedades de crédito (Banco de la Coruña, Pastor Hnos.), actividades industriais
 - Moitos deles convírtense en grandes persoeiros e filántropos (Da Guarda)

Cuadro IV. Participación galega no comercio trasatlántico de escravizados, 1836-1860

Ano	Barco	Porto saída	Destino	Escravizados	Propietario/armador
1835	Socorro	Descoñecido	Habana	800/605	Descoñecido
1836	Socorro	Descoñecido	Habana	800/700	Descoñecido
1839	Cristiano @ Carranzano	Puerto Rico	Desconocido	Capturado	Florencio Fullós
1839	Emprendedor @ B. Negra	Cádiz	Desconocido	320	Descoñecido
1839	El Vigilante @ Bragança	A Coruña	Habana	Capturado	Juan Menéndez
1849	Descoñecido	Descoñecido	Isla de Pinos	486/400	Parejo/Pastor
1853	Nueva Empresa	Descoñecido	Costa w Cuba	325/296	N. Pla/Manuel Calvo
1858	Pervana	Descoñecido	Bahía Honda	444/400	José Pla/J. Fresneda
1858	Haydee	Nueva York	Cárdenas	1145/900	J. Zulueta/José Pla
1860	Descoñecido	Descoñecido	Puerto Padre	637/550	Franganilla/Pla

Número total de esclavos embarcados

